

KIBESTUMISTE ANTOLOOGIA

LÖBUSTAVAS KUUES

MARIS BALBAT

Shelagh Stephenson, „Vee mälu“. Lavastaja *Madis Kalmet*. Kunstnik *Kristiina Müind* (külalisenä). Muusikaline kujundus: *Feliks Kütt*. Tõlkija *Triin Sinissaar*. Osades: *Piret Rauk*, *Lii Tedre*, *Piret Laurimaa*, *Ireen Kennik*, *Jaan Rekkor*, *Ago Anderson*. Esietendus „Endla“ teatri Kүүinis 27. XI 2004.

Noorepoolse inglanna Shelagh Stephensoni (sünd. 1967) näidendi „Vee mälu“ tegelased kannatavad küll kõik kibestumise all, aga kummatigi sai see 1996. aastal Londonis lavale tulnud näidend 2000. aastal Lawrence Olivier' auhinna just parima komöödiana. Näidend kõneleb iseenesest tõsisest asjast – mälust ja sellest, kuidas inimesed oma mälestustega enesekeskselt manipuleerivad, aga samuti mälu etteaimamatutest käikudest – ega näigi lugemisel olevat teab mis koomilises võtmes kirjutatud. Karakterid ja situatsioonid annavad aga võimaluse lavastada seda tegelikult ju üpriski ebameeldivate suhetega perekonnalugu nii, et seda võib päris lõõgastunult vastu võtta. Selliselt, suuresti asjade koomilist külge rõhutades, on Madis Kalmet loo „Endla“ Kүүinis ka lavale toonud, ilma et oleks kaduma läinud too tõsisem allhoovus. Kavalehel on näidendi žanriks märgitud tragikomöödia, mille täpsuses võiks ju pisut kahelda – nimelt selle žanri-

määratluse esimese osa kandvuses –, aga samas, puhtalt komöödiaga ka tegemist pole.

Näidendi autoril on õnnestunud teadusemaailmast endale napsata põnev ning kunstimaailmas kujundina hästi toimiv mõiste *vee mälu*. Nimelt avastas prantsuse immunoloog Jacques Benveniste, et kui veele lisatud raviva toimega lahus veest eemaldada, jääb raviv toime veele alles. Ütlematagi selge, kui suure tagamaaga kujundiga on tegemist, kui seda rakendada inimeste elu kujutamiseks-mõtestamiseks.

Stephensoni näidendis räägitakse mälust palju, juba põhisituatsioon loob selleks head eeldused. Kolm üksteisest aastaid eemal elanud õde saavad kokku ema matustel. Kõik kunagised solvumised, vanad nääklemised, omaaegsed etteheited lahvatavad välja, mälu toimib, miski pole unustatud. Lapsepõlvkibestumised ja süüdistused enesekesksel elujanuse ema aadressil ujuvad pinnale, ei mingit andestamist ka surnule. Matusealistest õdede tarbitud alkoholi ja narkootikumide toel tulevad päevavalgele vanad kapis hoitud luukered. Etteheited üksteisele ei jäta ruumi kaastundele, hoolivusele ega empaatialle. Ühe tütre kujutluspiltides lavale ilmuv sensuaalne iseendasse armunud ema (kes ei tunne ennast ära kirstus lamavas Alzheimeri tõppe surnud raugas) paiskab omakorda välja süüdistused lastele, kes temast ei hoolinud, kes teda tema arvates

Seni enesekesksena meenutatud emast heiastub õdedele see teine ema, kes ju samuti oli olemas: see, kes öösiti nende pärast ärkvel oli, kes neid piknikule viis, neile jäätisekokteili ostis... Vi – Lii Tedre, Teresa – Piret Laurimaa, Catherine – Ireen Kennik, Mary – Piret Rauk ja Frank – Ago Anderson.

häbenesid. Õhk on etteheidetest tiine. Sellesse mängu kistakse ka matusteks kohale sõitnud mehed – ühe õe abikaasa ja teise abielus olev armuke; kolmanda õe *boyfriend* eelistab loobuda nii matustest kui kallimast. Emale kõige lähemal elanud õde tunneb kibestumist selle üle, et just tema üksi on pidanud haige ema eest hoolitsema, 39-aastane arstina töötav vallaline õde selle üle, et ta armuke pole nende koos oldud viie aasta jooksul suutnud oma naist maha jätta, noorim, 33-aastane meestejanune õde selle üle, et mehed ta alati maha jätavad ja et õed teda kunagi tõsiselt ei võta. Mällu sadestunud solvumised kuhjuvad ja tõusevad pinnale. Kuid mälu toime on ettenähtamatu. Kui ema on lõpuks kirstus ja kirst meestel suure punnitamise ja koperdamisega välja tassitud; kui õdedel lahkumine lapsepõlvkodust käes ja nad hetkeks vimma unustanult maha istuvad, ilmutab see *vee mälu* toimiv inimmälu end äkki ootamatult. Seni enesekesksena meenutatud

emast heiastub õdedele see teine ema, kes ju samuti olemas oli: see, kes öösiti nende pärast ärkvel oli, kes neid piknikule viis, neile jäätisekokteili ostis... (Tagantjärele meenub siin episood Ingmar Bergmani mälestustest, kel oma emaga ta enda sõnul olid rasked ja keerukad suhted, kuid kes iseenele ootamatult surnud ema voodi juures äkki ohjeldamatult nutma purskus.) „Vee mälu“ vimmakas, kiusakate meelepidamistega lugu lõpeb ootamatult leppimise ja andestamise akordiga.

Nii nagu loo kestel mõnikord varemgi, meenub siingi Albee „Kes kardab Virginia Woolfi?“, mille vimma ja kibestumine samuti finaalis äkilisse leppimisse suubub (eks olnud „Virginia Woolf“ ju samuti omal ajal Madis Kalmeti lavastaja-repertuaaris).

Madis Kalmetil on korda läinud nii selle loo tegelassuhete õnnetu vimmakus kui ka – siiski ehk vähemal määral – nende vimmasuhete mõttetusele ja tobedusele vihjav teine plaan küllaltki

Mary (Piret Rauk) tunneb kibestumist selle üle, et Mike (Jaan Rekkor) pole nende koos oldud viie aasta jooksul suutnud oma naist maha jätta.

kaasahaaravalt lavale tuua. Koomiline toimib võõritusefektina: see, mille üle naerdakse, pole enam päris tõsiselt võetav. Heas komöödialikus tempos ja huvitavalt joonistuvad siin välja tegelaste minevikust võrsunud suheteveidrused ja kompleksid. Mis ehk pisut häirib, on asjaolu, et suhete neurasteenilisuse kujutamisel vajutatakse kohe algul pedaal põhja, nõnda et dramaturgilist kasvuruumi neile õieti ei jää. Pikapeale hakkab see algushetkedest peale üles kruvitud neurasteenilisus väheke väsitama (Albee oma „Virginia Woolfis“ on osanud seda suhete kasvudramaturgia va-

jalikkust arvestada). Teine vaatus on selle poolest küll nüansi- ja vaheldusrikkam.

Suurelt osalt ilmestavad lavastust elusad ja isikupärased karakterid. Lavastuse kaheldamatuks suureks õnnestumiseks on Piret Laurimaa vanima õe Teresa roll. Teresa on too asjalik-materialistlik õde, kes, jalad maas, kõik matusteks vajaliku õdede eest korda ajab ja kindlal käel oma äpust meest tollele vastikus toidulisandi-äris ohjes peab. Kuid muidugi mängib ta end väiklaselt selle eest välja märtrina, olles ise kogu elu salamahti kadestanud arstist õe

Ants Liiguse fotod

Asjalik-materialistlik Teresa (Piret Laurimaa) ja meestejanune Catherine (Ireen Kennik).

vaimset võimekust ja edukust. On lausa imetletav, kui hästi ja orgaaniliselt Piret Laurimaa end oma tegelaskuju nahas tunneb, temast midagi täiesti omanäolist ja teistega äravahetamatut vormib. Selle veidra naisetüübi loob ta juba välimuse ja kehakeelega: kleenukesena, veidi jäiga kehahoiakuga, puusad nagu pisut ette hoitud, tirku kampsun valesti kinni nõõbitud ja mingi vanatüdrukulikkus kogu välimuses, nii tahaks ta olla enda meelest ühteaegu range ja hooliv, tegelikult aga määrib teistele suure rõõmuga süütunnet kaela. Omaette nauditav on Laurimaa-Teresa pikk purujäämise solo, kus ta kõigile tõtt hakkab kuulutama. Ammu pole ühelt näitlejalt nii surmnaljakat ja samas nii tõeliselt meisterlikku etteastet näinud! Korrapealt astub Piret Laurimaa sellega meie suure koomikaandega naisnäitlejate esiritta.

Ireen Kennik noorima õe Catherine'i osas saab laval küll hakkama kujuga, mida me oleme harjunud tähistama sõ-

naga „koloriitne“, kuid eeskätt mängib ta end just vaataja visuaalsesse mällu: oma pikkade liikuvate käte-jalgadega, oma tormakate žestide ja liikumisega on ta kui omamoodi bravuurikas beibe-ämbliknaine. Kuid mis on bravuurikuse taga? Huvitaks rohkem näha bravuurikust kui katet, mis varjab hirmu olla kõrvalejätetu või taunitu. Muidugi on selline peidetud komplekside väljamängimine parasjagu keerukas ülesanne mitte nii väga suurte kogemustega näitlejannale.

Lii Tedrel ema Vi osas on muidugi välja panna rohked näitlejakogemused, ja need on ka märgatavad: ta oskab välja mängida nii selle eluihara naise mängleva naudingujanu kui ka aastatega kogunenud elutarkuse. Kohati on ta ehk liigagi voolujooneline ja tantsisklev, selle asemel et teravamalt välja tuua selle ainult iseenele mõtleva naise kalkust. Hea oli ta kindlasti oma rolli finaalis, kus naiselik küpsus solvumistest-kibestumistest võitu suutis saada.

Tegelikult on näidendi keskseks tegelaseks arstist õde Mary, keda mängib Piret Rauk. Teistest rohkem tegeleb just tema mälu minevikuga: ta vaidleb emaga, pillub süüdistusi ja õigustab ennast, samas ajab oma noorpõlvesaladuse jälgi (14-aastaselt sünnitas ta poja, kes temalt ära võeti). Näidendit lugedes näib Mary kuju irooniline, terav, üleolev, pisut mehelik, samas oma kompleksidega maadlev: ühesõnaga komplitseeritud, huvitav karakter. Piret Raugi kehastuses tal väga iseloomulikku, omalaadset karakterit välja ei kujune. Pigem on see lihtsalt üks teksades ja kampsunis kena tüdruk (ennemini tüdruk kui 39-aastane paljukogenud naine, kes ta peaks olema näidendi järgi), kelle suhtes meil kindlat hoiakut välja ei kujune. Kas lavastaja tahtest või näitleja enda andelaadist tingitult on ta kuju ilma jäetud ka koomilistena mõjuvatest joontest, millega ta ansamblist mõnevõrra välja kukub. Kuid eelnev olgu öeldud vaid soovist latti kõrgemale tõstetult näha.

Suurepärasest peent ja eksimatut koomikataju esindavad oma rollides aga „Endla“ „vanad kalad“, Jaan Rekkor Mary armukese Mike'i rollis ja Ago Anderson Teresa tuhvliatuse, kuid rahulolematu abikaasana. Jaan Rekkori filmilikku, väliselt tõsimeelse ja vaoshoituna mõjuvat, samas kindlalt ühe vaigse jäärapäise mehe rolli rööbastel püsivat mängu on rõõm jälgida. Nii nagu ka Ago Andersoni rahmeldavat, oma naisega hädas olevat, oma elukutses lausõnnetut äpuvõitu Franki – koomikanoodistik näitlejal puhtalt käes.

Mehed ei soleeri, aga on oma kujudes kindlad kui naelad.

Lavastuse kunstnik Kristiina Münd on õige täpselt jälginud näidendi autori osutusi – pisut vanaaegsena mõjuv mööbel, siin kapp, seal peegel, lõhestav valgustriip seinal jne –, kuid lisanud neile siiski ka omapoolseid n-ö maast lahti rebivaid kujundeid: ema kleidid,

riippumas pikkades virnades kõrgel läbikumava seina taga; vanu minevikulisi esemeid laealuses nišis, finaalis vesi nirisemas ülalt lava kohalt alla. Kujundus toimib.

Näidendi tõlge (Triin Sinissaar) on hea: väga eestikeelne, puhas, hästi räägitav.

„Endlas“ näitlejana ja lavastajana kirjas olev Madis Kalmet tähistas „Vee mälu“ 27. jaanuari etendusega oma 50. sünnipäeva. Omal moel järgib „Vee mälu“ Kalmeti seniste meeldejäanumate lavastuste („Luik“, „Petra von Kanti kibedad pisarad“, „Ilvese tund“, „Võlausaldajad“, „Kes kardab Virginia Woolfi?“) suundumusi: huvi keerukate ja ebatavalistegi inimsuhete vastu, mängu väljapääsmatustundega, saatuslikkuse või transtsendentaalsusetaju. Ainult et seekord on masendavat õhustikku leevendamas vabastav huumor.

„Endla“ teatris, kus Madis Kalmetil läheb seitsmes aasta, on ta praegu sealsete lavastajate hulgas küllap üks võimekamaid ja põnevamaid.